

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การวิจัยเรื่องกระบวนการแก้ไขปัญหาคความยากจนและกระจายรายได้โดยการบูรณาการการเรียนการสอนกับการพัฒนา ภูมิศึกษา ตำบลหนองตาว อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการแก้ไขปัญหาคความยากจนและกระจายรายได้ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ย่อย (1) เพื่อศึกษาสภาพบริบทชุมชนของประชาชนในภาคการเกษตร และสภาพปัญหาคความยากจน (2) เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนและกระจายรายได้ของประชาชน และ (3) เพื่อติดตามและประเมินผลกระบวนการแก้ไขปัญหาคความยากจนและกระจายรายได้ของประชาชนในภาคการเกษตร ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 3 ส่วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพบริบทชุมชนของชุมชนตำบลหนองตาว อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนและกระจายรายได้ของประชาชน

ส่วนที่ 3 การติดตามและประเมินผลกระบวนการแก้ไขปัญหาคความยากจนและกระจายรายได้ของประชาชนในภาคการเกษตร ของชุมชนตำบลหนองตาว อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพบริบทชุมชนและสภาพปัญหาคความยากจนของชุมชนตำบลหนองตาว อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์

ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาข้อมูลสภาพทั่วไปของตำบลหนองตาว โดยการสัมภาษณ์จากผู้นำชุมชน ได้ข้อมูลดังนี้

1. มิติทางประวัติศาสตร์

ชุมชนตำบลหนองตาวเป็นชุมชนเก่าแก่ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอบรรพตพิสัย สันนิษฐานว่ามีอายุประมาณ 100 กว่าปีแล้ว คนกลุ่มแรกที่มาตั้งหลักปักฐานอยู่ ชื่อ นาย โกกิด แซ่ลิ่ม ซึ่งอพยพมาจากเมืองจีน ได้นำของคิดด้ามมีแค่เสื่อผืน หมอนใบ และสาเหตุที่ทำให้นาย โกกิด แซ่ลิ่มอพยพมาอยู่ก็เพราะว่าในเมืองไทยมีการค้าขายดี และมีพื้นที่เหมาะแก่การเพาะปลูกการเกษตร มีพื้นที่

อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การหาเงินเลี้ยงชีพได้ สำหรับชื่อหนองตาวงมีที่มาจากความเชื่อหรือสัจนิธานของชาวบ้านที่เห็นว่า เมื่อก่อนหนองตาวงนั้นเต็มไปด้วยป่าไม้ หนองน้ำ ล้ำคลอง เต็มไปด้วยสัตว์ป่า จนกระทั่งมีกลุ่มชาวบ้านอพยพเข้ามาหักร้างถางพง เพื่อทำไร่นา เพราะเป็นพื้นที่แหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ โดยในกลุ่มชาวบ้านนั้นมีผู้นำชาวบ้านเคารพนับถือของทุกคน ชื่อนายคง ซึ่งเป็นผู้นำชาวบ้าน ปกครองด้วยความธรรม ไม่มีความลำเอียง ตราบจนนายคงเสียชีวิตลง ชาวบ้านที่มีความเคารพนับถือคุณธรรมของ นายคง จึงตั้งใจพร้อมตั้งศาลเจ้าขึ้นมาเพื่อให้ลูกหลานได้ระลึกถึงความดี เรียกว่า ศาลปู่คง โดยสร้างบริเวณหนองน้ำใหญ่ใกล้หมู่บ้าน

หลังจากนั้นได้เกิดปรากฏการณ์ประหลาด คือ ชาวบ้านที่ไปหาปูปลาบริเวณนั้น แต่ไม่ได้บอกศาลปู่คงหรืออาจจะลบหลู่ปู่คง ได้พบปูเป็นจำนวนมากในหนองน้ำนั้นจนไม่มีใครกล้าไปหาปูหาปลา แล่นั้น ชาวบ้านเชื่อว่าจะต้องบอกกล่าวหรือถวายเครื่องเซ่นปู่คงก่อน เพื่อที่จะได้ไม่มีงูมารบกวน ทำให้ชาวบ้านกลับหาปลาได้จำนวนมาก และได้กล่าวกันว่าในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ตรงกับ วันวิสาขบูชาของทุกปี จะมีพญางูขนาดใหญ่เท่าขนาดคันตาล ดวงตาสีเขียวมรกตทั้งคู่ ยาวประมาณ 5 วา กล่าวกันว่าเป็นปู่คงมาดูแลทุกข์สุขของลูกหลาน ในบางครั้งเวลาค่ำคืนชาวบ้านที่ผ่านหนองน้ำที่ตั้งศาลปู่คง จะปรากฏเห็นแสงสีเขียวมรกตขนาดใหญ่สองดวง ซึ่งคาดว่าเป็นดวงตาของพญางู ต่อมาจึงได้เรียกกล่าวขานหนองน้ำแห่งนั้นว่า หนองตาวง

2. สภาพภูมิศาสตร์

ตำบลหนองตาวงมีอาณาเขตติดต่อกับตำบลและอำเภอ ของจังหวัดต่างๆดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	กิ่งอำเภอบึงสามัคคี จังหวัดพิจิตร
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลบึงปลาทุ อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	กิ่งอำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลด่านช้าง อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์

ตำบลหนองตาวง มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 51,323 ไร่ หรือประมาณ 82.11 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย 13 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1 บ้านหนองตาวง, หมู่ 2 บ้านจิกลาด, หมู่ 3 บ้านวังวัด, หมู่ 4 บ้านทุ่งหล่ม, หมู่ 5 บ้านเนินพิมผาสุข, หมู่ 6 บ้านโคกกว้าง, หมู่ 7 บ้านหนองพิมพา, หมู่ 8 บ้านคลองอ่างทอง, หมู่ 9 บ้านวังตะโกก, หมู่ 10 บ้านเนินสะเดา, หมู่ 11 บ้านวังทอง, หมู่ 12 บ้านวังปลาทราย และหมู่ 13 บ้านเนินมะม่วง

ตำบลหนองตาวงมีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมขังในฤดูฝน เหมาะแก่การทำนา มีลักษณะราบเรียบและลาดเอียงจากทางทิศเหนือมาทางทิศใต้เล็กน้อย ส่วนใหญ่เป็นที่ราบต่ำประมาณ ร้อยละ 88.51 เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงประมาณร้อยละ 6.99 และเป็นที่ดอนประมาณร้อยละ 4.5 พื้นที่ราบส่วนใหญ่ปลูกข้าวได้ตลอดทั้งปีทั้งฤดูนาปีและฤดูนาปรัง ส่วนพื้นที่ดอนมักใช้ในการปลูกถั่วเขียวและถั่วเหลืองบ้างเล็กน้อย

ลักษณะภูมิอากาศในเขตชุมชนตำบลหนองตาวงแห่งนี้ มีสภาพภูมิอากาศที่คล้ายคลึงกับท้องถิ่นอื่นๆ ซึ่งจะมี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว ซึ่งแบ่งออกเป็น สภาพภูมิอากาศของตำบลหนองตาวงในรอบปีดังนี้

ฤดูร้อน เริ่มประมาณต้นเดือนมีนาคม - ต้นเดือนมิถุนายน

ฤดูฝน เริ่มประมาณปลายเดือนมิถุนายน - ปลายเดือนตุลาคม

ฤดูหนาว เริ่มประมาณปลายเดือนพฤศจิกายน - เดือนกุมภาพันธ์ แต่สภาพอากาศโดยทั่วไปในฤดูร้อนอากาศค่อนข้างร้อนมาก ฤดูหนาวอากาศค่อนข้างหนาว ดังนั้นอากาศจึงแห้งแล้ง

3. สภาพทางเศรษฐกิจ

คนในชุมชนตำบลหนองตาวงส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา ทั้งนี้เพราะสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม และมีการทำไร่เป็นบางพื้นที่ที่เป็นที่ดอน การประเมินรายได้ รายจ่าย และหนี้สินของประชากรในตำบลจะแบ่งตามระดับฐานะความเป็นอยู่ โดยอาศัยองค์ประกอบดังต่อไปนี้ ตัวชี้วัดแบ่งระดับฐานะทางเศรษฐกิจ ได้แก่ สภาพของที่อยู่อาศัย ทรัพย์สินต่างๆ เช่น มอเตอร์ไซด์ ที่ทำกิน สัตว์เลี้ยง การประกอบอาชีพ สิ่งเหล่านี้ถือว่ามีความสำคัญที่จะเป็นตัวชี้วัดระดับฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนได้เป็นอย่างดี เพราะถ้าหากครัวเรือนใดขาดแคลนข้าวบริโภค ถือว่ารายได้ที่เป็นเงินสดจะลดลงและไม่มีเงินเก็บเพราะต้องนำเงินไปซื้อข้าว จากการสำรวจชุมชนพอจะประมาณระดับฐานะทางเศรษฐกิจของประชากรในตำบลได้ ดังนี้

ระดับฐานะดี จากการสำรวจมี 45 ครัวเรือน ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าครอบครัวอื่นๆ มีอาชีพรับราชการ ทำนา ทำไร่ ค้าขาย โดยเปิดร้านขายของในชุมชน มีที่ทำกินมาก มีการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ ควาย สุกร ไก่ สภาพของบ้านเรือนจะเป็นบ้านสองชั้นลักษณะครึ่งปูนครึ่งไม้ กล่าวคือ ชั้นล่างก่ออิฐถือปูนชั้นบนเป็นไม้ หลังคามุงกระเบื้อง

ประเมินรายได้เฉลี่ยต่อปี ประมาณ 40,000 – 50,000 บาท มีรายละเอียดดังนี้

รายได้จากการประกอบอาชีพรับราชการ

ประมาณ 36,000 - 70,000 บาท

รายได้จากการขายของ	ประมาณ	35,000 – 40,000 บาท
รายได้จากการขายผลผลิตจากไร่	ประมาณ	7,000 – 10,000 บาท
รายได้จากการขายสัตว์เลื้อย	ประมาณ	8,000 – 10,000 บาท

ประเมินรายจ่ายเฉลี่ยต่อปี ประมาณ 36,000 - 45,000 บาท มีรายละเอียดดังนี้

ค่าอาหาร	ประมาณ	15,000 - 20,000 บาท
ค่าเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม	ประมาณ	5,000 - 7,000 บาท
ค่ารักษาพยาบาล	ประมาณ	1,000 - 2,000 บาท
ค่าเล่าเรียนบุตร	ประมาณ	3,000 - 5,000 บาท
หนี้สิน	ประมาณ	10,000 - 20,000 บาท

ทรัพย์สิน ได้แก่ มอเตอร์ไซด์ ที่นา รถไถเดินตาม

ระดับฐานะปานกลาง จากการสำรวจมี 845 ครัวเรือน ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำไร่ รับจ้างเลี้ยงสัตว์

ประเมินรายได้เฉลี่ยต่อปี ประมาณ 20,000 – 30,000 บาท มีรายละเอียดดังนี้

รายได้จากการประกอบอาชีพรับจ้าง	ประมาณ	3,000 - 3,500 บาท
รายได้จากการขายผลผลิตจากไร่	ประมาณ	6,000 – 7,000 บาท
รายได้จากการขายสัตว์เลื้อย	ประมาณ	4,000 – 5,000 บาท

ประเมินรายจ่ายเฉลี่ยต่อปี ประมาณ 10,000 - 15,000 บาท มีรายละเอียดดังนี้

ค่าอาหาร	ประมาณ	12,000 - 14,000 บาท
ค่าเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม	ประมาณ	3,000 - 5,000 บาท
ค่ารักษาพยาบาล	ประมาณ	600 - 1,000 บาท
ค่าเล่าเรียนบุตร	ประมาณ	2,000 - 5,000 บาท
หนี้สิน	ประมาณ	6,000 - 8,000 บาท

ทรัพย์สิน ได้แก่ มอเตอร์ไซด์ ที่นา

ระดับฐานะยากจน จากการสำรวจมี 35 ครัวเรือน ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำไร่ รับจ้างเลี้ยงสัตว์

ประเมินรายได้เฉลี่ยต่อปี ประมาณ 8,000 – 10,000 บาท มีรายละเอียดดังนี้

รายได้จากการประกอบอาชีพรับจ้าง	ประมาณ	2,000 - 2,500 บาท
รายได้จากการขายผลผลิตจากไร่	ประมาณ	3,000 – 5,000 บาท

รายได้จากการขายสัตว์เลี้ยง	ประมาณ	2,000 – 3,000 บาท
ประเมินรายจ่ายเฉลี่ยต่อปี	ประมาณ	6,000 - 7,000 บาท มีรายละเอียดดังนี้
หนี้สิน	ประมาณ	1,000 - 8,000 บาท
ทรัพย์สิน	ไม่มี	
จุดเด่น	มีลูกหลายคน และอยู่ในวัยกำลังเติบโตทั้งสิ้น	

สภาพการเป็นหนี้สินของกลุ่มคนจนในชุมชนตำบลหนองตาตู โดยทั่วไป พบว่ามีสาเหตุหลายประการ เช่น รายได้ไม่แน่นอน และไม่เพียงพอกับรายจ่าย ทั้งนี้เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นรายได้ที่มาจากภาคเกษตรกรรม ฉะนั้นหากมีใดสภาพดินฟ้าอากาศแปรปรวน แห้งแล้งจะมีผลกระทบต่อรายได้ของคนจนกลุ่มนี้ ทำให้ได้ผลผลิตไม่เป็นไปตามเป้าหมายและยังส่งผลต่อปริมาณการจ้างแรงงานในภาคเกษตรที่ลดลงด้วย สภาพการเป็นหนี้ของกลุ่มคนจนในชุมชนตำบลหนองตาตูมักกู้ยืมเงินจากแหล่งกองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน (กขคจ.) ของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย แต่เมื่อประมาณ 4 – 5 ปีที่ผ่านมา มีเจ้าหน้าที่จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) เข้ามาในหมู่บ้านชักชวนให้ชาวบ้านเข้าเป็นสมาชิกของธนาคาร เพื่อจะได้มีแหล่งเงินทุนไว้กู้ยืมโดยทั่วไปมักเป็นการกู้เงินเพื่อใช้จ่ายในครอบครัว บางครอบครัวกู้เงินมาแต่ใช้ผิดวัตถุประสงค์ เช่น กู้เพื่อซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย เช่น รถจักรยานยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ สำหรับการแก้ปัญหาหนี้สินของตัวชาวบ้านพบว่า มีลักษณะของการกู้เงินมาใช้หมุนเวียน โดยนำมาใช้หนี้เจ้าหนี้รายต่างๆ แล้วทำการกู้ใหม่ จนกลายเป็นวัฏจักรของหนี้ในกลุ่มคนจน

4. สภาพสังคม

ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองตาตู มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 6,334 คน แยกเป็นชายจำนวน 3,135 คน เป็นหญิง 3,199 คน มีจำนวนครัวเรือน 1,666 ครัวเรือน มีความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ 78 คนต่อตารางกิโลเมตร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

หมู่ที่	ชื่อบ้าน	จำนวนครัวเรือน	ชาย(คน)	หญิง (คน)	จำนวนราษฎร (คน)
1	บ้านหนองตาตู	248	348	383	731
2	บ้านจิกลาด	169	354	384	738
3	บ้านวังวัด	107	254	271	525
4	บ้านทุ่งหล่ม	184	406	390	796
5	บ้านเนินพิมผาสุข	165	285	254	539
6	บ้านโคกกว้าง	154	274	319	593
7	บ้านหนองพิมพา	151	242	263	505
8	บ้านคลองอ่างทอง	129	240	228	468
9	บ้านวังตะโกก	79	171	138	309
10	บ้านเนินสะเดา	131	284	276	560
11	บ้านวังทอง	80	192	177	369
12	บ้านวังปลากทราย	50	100	102	202
13	บ้านเนินมะม่วง	64	147	142	289
รวม		1,711	3,297	3,327	6,624

การอพยพย้ายถิ่น

ประชากรในตำบลหนองตาตูที่อพยพออกไปทำงานนอกชุมชน ส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยหนุ่มสาว ประชากรเหล่านี้จะออกไปทำงานรับจ้าง ซึ่งส่วนมากคนที่ไปรับจ้างจะอยู่ในช่วงอายุ 16 - 35 ปี คือหลังจากเรียนหนังสือจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้ว ถ้าไม่ได้เรียนต่อก็จะออกไปทำงานรับจ้าง ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด ผู้ชายจะทำงานเป็นกรรมกร ส่วนผู้หญิงจะไปรับจ้างทำงานที่โรงงาน

ด้านที่อยู่อาศัย

ผลจากการศึกษาข้อมูลกับกลุ่มคนจน พบว่า คนจนส่วนใหญ่มีบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในสภาพทรุดโทรม เป็นบ้านแบบใต้ถุนโล่ง บางครอบครัวมีลักษณะคล้ายกับเป็นการปลูกเพื่ออาศัยแบบชั่วคราว เป็นกระท่อมบ้าง ก่อด้วยอิฐบล็อกชั้นเดียวโดยไม่ได้ฉาบปูนซ้ำ มีลักษณะค่อนข้างทำไปทีละน้อยตามทุนที่มีอยู่ สภาพภายในบ้านส่วนใหญ่มักจะแบ่งเนื้อที่เพื่อใช้สอยออกเป็น 2 ส่วน โดยมิได้กั้นห้องอย่างถาวร แต่เป็นการเอาตู้เสื้อผ้ามากั้นแบ่งส่วน คือ ส่วนที่เป็นห้องนอน และส่วนที่เป็นห้องเอนกประสงค์ กล่าวคือ ส่วนที่เป็นห้องเอนกประสงค์ใช้เป็นที่พักผ่อน รับประทานอาหาร เป็นห้องครัว เป็นต้น สำหรับห้องน้ำและห้องสุขา มักจะแยกออกจากตัวบ้าน ในส่วนกรรมสิทธิ์ที่ดินพบว่า มีหลายครอบครัวที่อาศัยอยู่ในที่แปลงเดียวกับพ่อแม่ บางครอบครัวแยกออกมาจากบ้านพ่อแม่ โดยได้รับการแบ่งที่ดินให้ บางครอบครัวก็อาศัยปลูกบ้านบนที่ดินของเพื่อนบ้านที่สนิทสนมกันอยู่

ขนาดของครอบครัว

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน พบว่า ครอบครัวคนจนของชุมชนตำบลหนองตาแงแบ่งออกเป็น 2 ขนาด คือ ครอบครัวขนาดเล็กมีจำนวนสมาชิกประมาณ 4 - 6 คน และครอบครัวขนาดใหญ่มีจำนวนสมาชิกประมาณ 7 - 10 คน หัวหน้าครอบครัวมักมีอายุประมาณ 50 ปีขึ้นไป แต่ถ้าครอบครัวขนาดเล็กหัวหน้าครอบครัวจะมีอายุประมาณ 35 ปีขึ้นไป นอกจากนี้ยังพบว่า ครอบครัวขนาดใหญ่มักจะมีสมาชิกในครอบครัวที่มีวัยพึ่งพิงเป็นส่วนมาก นั่นคือ มีทั้งคนแก่และเด็ก ส่วนใหญ่คนวัยแรงงานจะเป็นหัวหน้าครอบครัว

สถานบันการศึกษา

โรงเรียนในเขตความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองตาแง มีจำนวน 4 แห่ง คือ โรงเรียนวัดหนองตาแง โรงเรียนวัดจิกลาด โรงเรียนคลองจินดา และโรงเรียนบ้านโคกกว้าง นอกจากนี้ 4 โรงเรียนในเขตรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองตาแงแล้ว ตำบลหนองตาแงยังมีโรงเรียนขยายโอกาส จำนวน 2 แห่ง คือ โรงเรียนวัดหนองตาแง และโรงเรียนวัดจิกลาด และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนไว้บริการประชาชนโดยทั่วไปได้ศึกษา

หมู่ที่	ชื่อโรงเรียน	จำนวน บุคลากร (คน)	จำนวนนักเรียน (คน)			
			ระดับก่อน ประถม	ระดับประถม	ระดับมัธยม	รวม
1	รร.วัดหนองตาตู	15	44	136	70	250
2	รร.วัดจิกลาด	15	43	129	76	248
4	รร.คลองจินดา	5	19	61	-	80
6	รร.บ้านโคกกวาง	7	19	51	-	70
รวม		42	125	377	146	648

การศึกษาของชุมชนตำบลหนองตาตู พบว่า ครอบครัวคนจนส่วนใหญ่จะมีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ยกเว้นบางครอบครัวที่ได้พยายามส่งบุตรหลานของตนเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาและการศึกษาสายอาชีพมากขึ้น ส่วนใหญ่พบในครอบครัวที่มีขนาดเล็ก สำหรับครอบครัวขนาดใหญ่การศึกษาของหัวหน้าครอบครัวส่วนมากจะอยู่ในระดับประถมศึกษา และยังมีสมาชิกในครอบครัวที่อายุน้อยอยู่ในระหว่างกำลังศึกษาของโรงเรียนในชุมชน

กลุ่ม / องค์กรในชุมชน

1. กลุ่มผู้นำทางการ ประกอบด้วย สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการเป็นผู้ประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐกับชาวบ้านในพื้นที่ เป็นผู้ที่คอยไกล่เกลี่ยปัญหาข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน และเป็นผู้ที่นำการดำเนินกิจกรรมต่างๆ

2. องค์กรในชุมชนในตำบลหนองตาตู มีทั้งองค์กรที่ภาครัฐจัดตั้งขึ้นมา และองค์กรที่เกิดจากความคิดริเริ่มของชาวบ้าน ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มปศุสัตว์กลุ่มสุขภาพ กองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน (กขคจ.) กลุ่มฌาปนกิจศพ ซึ่งการดำเนินการที่ผ่านมาซึ่งไม่มีปัญหาอุปสรรค ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในตำบลหนองตาตูมีความสัมพันธ์แบบแนบแน่น ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากการที่คนในชุมชนร่วมกันทำกิจกรรมสำคัญของชุมชนทั้งงานบุญประเพณีต่างๆ และแรงงานในภาคเกษตร เช่น การทำบุญกลางบ้าน การทำขวัญข้าว เป็นต้น นอกจากนี้ชาวบ้านตำบลหนองตาตูยังได้ทำกิจกรรมร่วมกันหลายประการ ซึ่งสิ่งที่เป็นหลักฐานชัดเจนคือ การรวมกลุ่มกันทำกลุ่มอาชีพ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐ และเอกชน การรวมกลุ่มดังกล่าว ได้แก่ กลุ่มจักสาน กลุ่มพรมเช็ดเท้า กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ กลุ่มผู้สูงอายุ เป็นต้น

5. สภาพการปกครอง

ตำบลหนองตาตู อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ แบ่งการปกครองออกเป็น 13 หมู่บ้าน ซึ่งอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ดังนี้

หมู่ที่	ชื่อบ้าน	ชื่อผู้ใหญ่บ้าน	หมายเหตุ
1	บ้านหนองตาตู	นายไพรัตน์ ผลชี	
2	บ้านจิกลาด	นายสายัณห์ นิลสุพรรณ	กำนัน
3	บ้านวังวัด	นายพงศ์ศักดิ์ เนียรนาถ	

หมู่ที่	ชื่อบ้าน	ชื่อผู้ใหญ่บ้าน	หมายเหตุ
4	บ้านทุ่งหล่ม	นายประมุล ปารมีสี	
5	บ้านเนินพิมผาสุข	นายเสวียน โรงอ่อน	
6	บ้านโคกกวาง	นายจอมพล วากวาทิ	
7	บ้านหนองพิมพา	นายทวี การะภักดี	
8	บ้านคลองอ่างทอง	นายสุเมธ จันทันโอ	
9	บ้านวังตะโกก	นายสุนทร แก้วดก	
10	บ้านเนินสะเดา	นายมณี ยี่มน่วม	
11	บ้านวังทอง	นายฉลาด กามินี	
12	บ้านวังปลากทราย	นายกังวล กาแดง	
13	บ้านเนินมะม่วง	นายเสวียน แสงสิริรูป	

ตำบลหนองตาตูมีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขสาขาย่อย มีโทรศัพท์ใช้เกือบทุกครัวเรือน และมีตู้โทรศัพท์สาธารณะ 10 แห่ง รวมทั้งหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน จำนวน 13 แห่ง ปัจจุบันตำบลหนองตาตูมีไฟฟ้าเข้าบริการครบทั้ง 13 หมู่บ้าน มีครัวเรือนที่ใช้ไฟฟ้าเกือบทุกหลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 98 ของครัวเรือนทั้งหมด การเดินทางสู่ตำบลหนองตาตู สามารถเดินทางโดยรถยนต์มอเตอร์ไซด์ แต่ในฤดูฝนทางค่อนข้างลำบาก ถ้าหากฝนตกหนักถนนจะลื่น การติดต่อกับภายนอก ชาวบ้านบางคนจะใช้มอเตอร์ไซด์ในการเดินทางเข้าออกพื้นที่เป็นหลัก คือ ถนนทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 1073 บรรพตพิสัย-โพทะเล และถนนทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 1074 หนองตาตู-ขาม

ลักษณะบุรี หมู่บ้านไม่มีรถโดยสารประจำทางผ่านหมู่บ้าน ยกเว้นรถแบบจ้างเหมา ดังนั้น หากชาวบ้านจะเข้ามาทำธุระในเมืองจะต้องเดินมารอรถที่ปากทางซึ่งจะมีรถโดยสารประจำทางวิ่งผ่านทุกวัน แต่โดยปกติหากชาวบ้านจะไปติดต่อกับหมู่บ้านใกล้เคียงจะนิยมเดินทางโดยการขี่มอเตอร์ไซด์

ในชุมชนตำบลหนองตาทุ่งแพนทุกหลังคาเรือนจะมีไฟฟ้า น้ำประปาใช้ มีจำนวนน้อยมากที่พบว่า ไม่มีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ สำหรับสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า แม้ว่าสภาพบ้านเรือนที่อยู่อาศัยจะไม่ดีนักแต่แทบทุกหลังคาเรือนจะมีเครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น โทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น มอเตอร์ไซด์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่า ข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ มักจะมาจากระบบการซื้อขายแบบเงินผ่อน โดยมีการผ่อนชำระเป็นรายเดือน ประมาณ 500 – 1,000 บาทต่อเดือน ซึ่งเหตุผลในการตัดสินใจซื้อสินค้าเงินผ่อนก็คือ ความต้องการมีสิ่งของเครื่องใช้เหมือนเพื่อนบ้าน ประกอบกับกระแสบริโภคนิยมโดยเฉพาะในกลุ่มคนจนที่ว่า “เห็นเขามีเราก็อยากมีบ้าง”

จากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาก่อให้เกิดปัญหาในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความยากจน ทั้งนี้เพราะการละเลยภาคเกษตรกรรมของรัฐ ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของประเทศโดยไปมุ่งส่งเสริมภาคอุตสาหกรรม ทำให้เกษตรกรต้องเผชิญกับปัญหาต้นทุนในการผลิตสูง ในขณะที่ราคาผลผลิตตกต่ำลงและค่าใช้จ่ายจำเป็นทั้งในเรื่องการดำเนินชีวิตและวิถีการผลิตสูงขึ้น ความยากจนจึงเป็นเป้าหมายของนโยบายการพัฒนาที่มีรัฐเป็นผู้วางแผนพัฒนาและนำนโยบายการพัฒนาไปปฏิบัติ

โครงการต่างๆ ของภาครัฐในการให้ความช่วยเหลือคนจนมีอยู่อย่างทั่วถึง ไม่ว่าโครงการเงินกู้ ธกส. โครงการกองทุนหมู่บ้าน โครงการ SML โครงการฝึกอบรมต่างๆ รวมทั้งโครงการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ เป็นต้น แต่เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละโครงการจะพบว่า กลุ่มคนจนที่ขาดแคลนจริงๆ มักไม่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐเท่าที่ควร ซึ่งมักเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น กลุ่มคนจนมักถูกจำกัดการกู้ยืม โดยขาดหลักทรัพย์ หรือคนในการค้ำประกันเงินกู้ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ไม่สามารถกู้ยืมเงินได้ บางโครงการที่ต้องมีการรวมกลุ่มฝึกอาชีพหารายได้ กลุ่มคนจนมักไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวด้วย ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากการถูกกีดกันจากกลุ่ม มีการจำกัดสิทธิต่างๆ ใช้ระบบพรรคพวก ขาดเงินไปร่วมลงทุน จึงทำให้ไม่มีโอกาสเข้าร่วมกลุ่ม

สำหรับการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนเป็นการรวมกลุ่มอาชีพที่มุ่งหารายได้เสริม เช่น กลุ่มจักสาน กลุ่มพรมเช็ดเท้า กลุ่มทอผ้า เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้คนจนมักไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมมากนัก แต่มีกลุ่มสงเคราะห์อีกกลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ ที่มีกฎกติกาที่ชัดเจนไม่มีการกีดกันคนให้เข้ากลุ่ม ดังนั้น กลุ่มนี้จึงเป็นกลุ่มที่คนจนเข้าไปมีกิจกรรมได้มากที่สุด

นโยบายของรัฐอีกเรื่องหนึ่งที่คนจนมีโอกาสเข้าถึงมากคือ การลงทะเบียนคนจน ซึ่งกลุ่มคนจนในชุมชนตำบลหนองตาวได้ไปลงทะเบียนไว้ แต่หลายคนยังไม่เชื่อว่ามาตรการการช่วยเหลือของภาครัฐจะเป็นผลสำเร็จจริงๆ จากการสัมภาษณ์คนจนในชุมชนตำบลหนองตาว พบว่าส่วนใหญ่มีลักษณะของการรอคอยความช่วยเหลือจากภาครัฐ ในเรื่องของปัจจัยการผลิตเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะคนจนเหล่านี้ค่อนข้างขาดแคลนปัจจัยในการผลิตที่เป็นพื้นฐาน เช่น ต้องการให้รัฐเอาปุ๋ยเอายามาให้หาที่ทำกินให้ หาแหล่งน้ำมาให้

6. สภาพวัฒนธรรม

สถาบันศาสนา

ชาวบ้านในชุมชนตำบลหนองตาวนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ และสถาบันศาสนาค่อนจะเป็นสิ่งสำคัญในการยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนตำบลหนองตาว ดังจะเห็นได้ว่ามีวัดในชุมชนตำบลหนองตาว ซึ่งเป็นวัดประจำตำบล คือ วัดหนองตาว โดยมีเจ้าอาวาสที่ชาวบ้านนับถือคือ หลวงปู่พิมพา แม้ว่าปัจจุบันท่านได้มรณภาพแล้วแต่ชาวบ้านยังคงศรัทธาในตัวหลวงปู่พิมพาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ชาวบ้านจะทำกิจกรรมใดก็แล้วแต่มักจะต้องบอกหลวงปู่พิมพาเสมอ เพื่อให้งานหรือกิจกรรมนั้นสำเร็จ แสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนตำบลหนองตาวมีการยึดเหนี่ยวทางสังคมค่อนข้างสูง

ชื่อวัด	หมู่ที่	เจ้าอาวาส
1. วัดหนองตาว	1	พระครูนิภาธรรมวิสุทธิ (เจ้าคณะตำบล)
2. วัดจิกลาด	2	พระอธิการแทน ฐานุตโร
3. วัดทุ่งหล่ม	4	พระพุทธา ฐานุตโร
4. วัดโคกกว้าง	6	พระครูนิवास บุญญากร
5. วัดหนองพลับ	7	พระอธิการสมบัติ ขันดีโพ
6. วัดเนินสะเดา	10	พระอธิการวิมล ขันดีธรรมโม

นอกจากนี้ยังมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวตำบลหนองตางูนับถือ คือ ศาลปู่คง ศาลเจ้าแม่นาราง เจ้าแม่ตะเคียนทอง และศาลบ้านนางทวน

เนื่องจากประชากรในตำบลหนองตางูส่วนใหญ่เป็นครอบครัวชาวนาจึงมีการทำการกราบไหว้ต้นข้าว เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดีและช่วยในหารขอขมาแก่พระแม่โพธิ์สก เรียกว่า “การรับขวัญท้องข้าว” ประเพณีรับขวัญท้องข้าวนี้จะจัดกันในช่วงออกพรรษาในวันศุกร์โดยจะนำของหวานไปกราบไหว้ต้นข้าวในนาที่กำลังตั้งท้องอยู่โดย นำอาหารจำพวก ส้มตำ ถั่วตัด ผลไม้ไปกราบไหว้โดยไม่ต้องมีของครวไปกราบไหว้ จนถือว่าเป็นพิธีอย่างหนึ่งของชาวนาผู้ปลูกข้าว

สิ่งศักดิ์ที่ชาวบ้านทุกคนให้ความเคารพกราบไหว้ คือ ศาลหลวงพ่อบุญหรือหลวงพ่อกงเพราะชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผู้ที่ช่วยคุ้มครองให้ทุกคนปลอดภัย

ตำบลหนองตางูมีการทำบุญและงานประเพณี ดังนี้

เดือนมกราคม	ทำบุญประเพณี วันขึ้นปีใหม่
เดือนกุมภาพันธ์	-
เดือน มีนาคม	ทำบุญประเพณี ตรุษสงกรานต์
เดือนเมษายน	ทำบุญประเพณี ตรุษสงกรานต์
เดือนพฤษภาคม	ทำบุญประเพณี สลากภัตร
เดือน มิถุนายน	-
เดือนกรกฎาคม	ทำบุญประเพณี วันเข้าพรรษา
เดือนสิงหาคม	ทำบุญประเพณี วันแม่ และจัดงานครบรอบวันมรณภาพหลวงปู่พิมพา
เดือนกันยายน	ทำบุญประเพณี สารทไทย
เดือนตุลาคม	ทำบุญประเพณี วันออกพรรษา เทโว
เดือน พฤศจิกายน	ทำบุญประเพณี เทศมหาชาติ ทอดกฐิน
เดือนธันวาคม	ทำบุญประเพณี วันพ่อ

7. สภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ดิน ลักษณะของดินในพื้นที่ตำบลหนองตางูที่ชาวบ้านใช้ในกิจกรรมการเกษตร จะแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ ดินบริเวณลุ่มใกล้แม่น้ำ และดินบริเวณที่ดอน ดินบริเวณลุ่มใกล้แม่น้ำมีลักษณะเป็นดิน

เหนียวชาวบ้านจะปรับพื้นที่เป็นนาข้าว ส่วนดินบริเวณที่ดอนจะเป็นดินร่วนปนทราย มีกรวดและหิน ปะปนอยู่บ้างชาวบ้านจะใช้ปลูกพืชอื่นๆ เช่น ข้าวโพด พริก ถั่วฝักยาว ฯลฯ

แหล่งน้ำ ลำน้ำสำคัญของตำบลหนองตาตูที่ชาวบ้านใช้ในการดำรงชีวิต และใช้ในกิจกรรม การเกษตร ประกอบด้วย ลำคลอง จำนวน 8 สาย และอ่างเก็บน้ำธรรมชาติ จำนวน 4 แห่ง นอกจากนี้ยังแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นได้แก่ ฝาย จำนวน 7 แห่ง ซึ่งชาวบ้านจะขุดคลองส่งน้ำเข้าสู่บริเวณ ที่นาของตนเอง และยังได้ใช้ประโยชน์เป็นแหล่งคันน้ำสำหรับทำประปาหมู่บ้าน โดยจะต่อท่อพีวีซี เข้าสู่ถังพักน้ำแล้วต่อท่อส่งไปตามบ้านต่างๆ ภายในหมู่บ้านสามารถที่จะใช้น้ำได้ตลอดทั้งปี

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและกระจายรายได้ของประชาชน

การวิจัยเรื่อง กระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนและกระจายรายได้โดยบูรณาการเรียน การสอนกับการพัฒนาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยได้ทดลองดำเนินการ บูรณาการหลักสูตรการเรียนการสอนกับการพัฒนาชุมชนเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ในปีการศึกษา 2 / 2549 โดยให้นักศึกษาโปรแกรมวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราช ภัฏนครสวรรค์ได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริงในพื้นที่ภาคสนาม อันเป็นการฝึกทักษะและพัฒนา ความสามารถของผู้เรียน ซึ่งจะทำให้นักศึกษาได้เกิดการเรียนรู้และมีความเข้าใจต่อการพัฒนาชุมชน อย่างเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันผู้วิจัยในฐานะอาจารย์ผู้สอนประจำหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต (การพัฒนาชุมชน) ก็ได้มีโอกาสในการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนกับการพัฒนาชุมชนใน ลักษณะของการเรียนแบบเฝัรู้ หรือ Active Learning จำนวน 1 รายวิชา คือ วิชา 2534301 การ วิเคราะห์ปัญหาชุมชนและแนวทางการพัฒนา 3(2-2)

ลักษณะของรายวิชาการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน จะเป็นการค้นคว้าหาความต้องการหรือปัญหา ของชุมชนที่ได้จากการศึกษาชุมชนที่ถุกวิธีมาแล้ว แล้วนำข้อมูลนั้นมาจัดลำดับความสำคัญของปัญหา โดยพยายามค้นหาสาเหตุที่แท้จริง และใช้แนวทางแก้ปัญหาที่เหมาะสม ทั้งนี้ผู้สอนจะทำหน้าที่ในการ ให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการสรุปปัญหาจากข้อมูลชุมชนที่รวบรวมได้ รวมทั้งเครื่องมือและเทคนิค วิธีการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน เช่น AIC , SWOT , FSC, การวิเคราะห์ตามแนวทางพุทธศาสนา (อริยสัจสี่) เป็นต้น ซึ่งเป็นในส่วนของภาคทฤษฎีและแบ่งกลุ่มนักศึกษาให้มีฝึกปฏิบัติจริง โดยการ

สรุปปัญหาจากข้อมูลที่ได้ศึกษาชุมชนตำบลหนองตาวัวทั้ง 13 หมู่บ้าน และให้ชาวบ้านได้ร่วมกันตัดสินใจเองว่าเป็นปัญหาของเขาหรือไม่ แล้วนำข้อมูลนั้นมาจัดลำดับความสำคัญของปัญหา จากนั้นชาวบ้าน นักศึกษา และอาจารย์ ร่วมกันวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหา เพื่อสรุปผลการวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาให้คนในชุมชนได้รับรู้เพื่อเป็นการแสวงหาความร่วมมือในการดำเนินการต่อไป โดยผ่านกระบวนการเวทีประชาคม ซึ่งสามารถเขียนเป็นแผนการสอนได้ดังนี้

ชื่อวิชา การวิเคราะห์ปัญหาชุมชนและแนวทางการพัฒนา

รหัสวิชา 2534301

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาหลักการ วิธีการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การวิเคราะห์จากเอกสารและวิเคราะห์จากภาคสนาม ฝึกปฏิบัติการวิเคราะห์สภาพปัญหาชุมชน ปัจจัยที่เป็นสาเหตุ วิธีการแก้ไขปัญหามุมชุมชน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้นักศึกษามีความรู้ ความเข้าใจ หลักการ วิธีการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน
2. เพื่อให้นักศึกษาสามารถวิเคราะห์ปัญหาชุมชนและกำหนดแนวทางการพัฒนาแก้ไขปัญหามุมชุมชน

ส่วนที่ 1 ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชน

เนื้อหา	จุดประสงค์	กิจกรรมการเรียนการสอน	การวัดประเมินผล
1. ความหมายของชุมชน 2. โครงสร้างของชุมชน 3. ลักษณะของชุมชน 4. กระบวนการในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง	1. เพื่อให้นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจ ความหมาย ความจำเป็น และประเภทของชุมชน 2. เพื่อให้นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง	1. ให้นักศึกษาไปศึกษาลักษณะชุมชนในมิติต่างๆ 2. ความคาดหวังของชาวบ้านที่มีต่อชุมชนของตนเอง 3. ให้นักศึกษาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็งและสรุป	1. สังเกตพฤติกรรมในการอภิปราย 2. แบบทดสอบความรู้

ส่วนที่ 2 วิธีในการศึกษาชุมชน

เนื้อหา	จุดประสงค์	กิจกรรมการเรียนรู้การสอน	การวัดประเมินผล
1. ความสำคัญของการศึกษาชุมชน 2. วิธีการศึกษาชุมชน 2.1 การสังเกต 2.2 การสำรวจ 2.3 การสอบถาม 2.4 การสัมภาษณ์ ฯลฯ 3. การสร้างเครื่องมือ 4. แนวปฏิบัติในการเข้าไปศึกษาชุมชน 5. ปฏิบัติจริงในชุมชน	1. เพื่อให้นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาชุมชน 2. เพื่อให้นักศึกษามีความรู้ถึงวิธีการศึกษาชุมชนรูปแบบต่างๆ 3. ให้นักศึกษามีความสามารถในการสร้างเครื่องมือในการศึกษาชุมชนที่เหมาะสม	1. ให้ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของการศึกษาชุมชนและวิธีการศึกษาชุมชนรูปแบบต่างๆ 2. แบ่งกลุ่มฝึกปฏิบัติสร้างเครื่องมือ 3. ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันปรับปรุงเครื่องมือ 4. นำเครื่องมือไปใช้ในชุมชน 5. ผู้เรียนเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชนแต่ละวิธี	1. แบบทดสอบความรู้ความเข้าใจวิธีการศึกษาชุมชน 2. ประเมินเครื่องมือ 3. ประเมินการนำไปใช้จากการฝึกปฏิบัติจริง 4. ประเมินจากข้อมูลที่นักศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูล

ส่วนที่ 3 การสรุปและการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน

เนื้อหา	จุดประสงค์	กิจกรรมการเรียนรู้การสอน	การวัดประเมินผล
1. แนวทางสรุปปัญหาจากข้อมูลที่รวบรวมได้ 2. การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา 3. วิธีการเขียนเอกสารรายงาน	1. เพื่อให้นักศึกษาสามารถสรุปปัญหาของชุมชนจากการศึกษาชุมชน 2. เพื่อให้นักศึกษาสามารถวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา 3. เพื่อให้นักศึกษาสามารถค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหา	1. ผู้สอนให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการสรุปปัญหาจากข้อมูลที่รวบรวมได้ 2. ผู้สอนให้ความรู้วิธีการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน ได้แก่ AIC , FSC , SWOT ,การประชาคมหมู่บ้าน ฯลฯ 3. แบ่งกลุ่มนักศึกษาให้ฝึกปฏิบัติจริง โดยใช้ผลจากการศึกษาชุมชนที่ได้เก็บข้อมูลจากชุมชนมาวิเคราะห์ 4.	1. สังเกตกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในที่ประชุมประชาคม 2. สังเกตพฤติกรรมการร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลระหว่างชาวบ้าน นักศึกษา 3. ทดสอบความรู้ 4. การจัดแสดงนิทรรศการผลการวิเคราะห์ปัญหา 5. ประเมินจากรายงาน

จากการศึกษาสภาพบริบทในแต่ละด้านของชุมชนตำบลหนองตาว ทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนตำบลหนองตาว โดยคณะผู้วิจัยได้ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลหนองตาวจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการจัดทำแผนแม่บทชุมชน โดยนำข้อมูลชุมชนที่ผ่านการวิเคราะห์แล้วมาพัฒนาสู่โครงการ/กิจกรรมของชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและกระจายรายได้ของประชาชนในตำบลหนองตาว ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. **การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาคความยากจน** ซึ่งคณะผู้วิจัย องค์การบริหารส่วนตำบลหนองตาว และกลุ่มคนจนในตำบลหนองตาวได้ร่วมกันระดมสมองโดยจัดเวทีชาวบ้านในกลุ่มของคนจนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย รวมทั้งคณะผู้วิจัย โดยที่กิจกรรมดังกล่าวมุ่งเน้นไปสู่การแก้ไขปัญหาคความยากจน ซึ่งในการดำเนินการครั้งนี้มีลักษณะของการดำเนินการจากล่างขึ้นบน (Bottom up) กล่าวคือ ใช้กระบวนการกลุ่มของคนจนรวมตัวกันเป็นกลุ่มแล้วนำเสนอแผนการดำเนินการแก้ไขปัญหาคความยากจนของกลุ่ม โดยการจัดทำเป็นแผนแม่บทชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจน การดำเนินการดังกล่าวมีฐานคิดในการแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบบูรณาการหลายแนวคิด ซึ่งแนวคิดที่สำคัญได้แก่ แนวคิดตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เรื่องทฤษฎีใหม่หรือเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเรื่องวิสาหกิจชุมชน แนวคิดเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวคิดเรื่องทุนทางสังคม เป็นต้น การนำเสนอแนวคิดต่างๆดังกล่าวเพื่อกระตุ้นและสร้างจิตสำนึกหรือสร้างความตระหนักให้เกิดกับกลุ่มคนจนเหล่านี้ ผลจากการพิจารณาแนวทางแก้ไขปัญหาคความยากจน ได้สรุปเป็นฐานคิดเชิงบูรณาการโดยเน้นถึงหลักของ “การลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และสร้างโอกาส”

2. **การจัดทำแผนแม่บทชุมชนในการแก้ไขปัญหาคความยากจนของชุมชนตำบลหนองตาว**

แผนการดำเนินการดังกล่าวที่เรียกว่าเป็นแผนแม่บทของชุมชนในการแก้ไขปัญหาคความยากจนนั้น กลุ่มคนจนในตำบลหนองตาวได้ร่วมกันยกร่างและจัดทำขึ้นเพื่อเสนอต่อองค์การบริหารส่วนตำบลหนองตาว เพื่อให้ผ่านความเห็นชอบและขอรับการสนับสนุนงบประมาณบางส่วนเพื่อนำมาใช้ในการดำเนินการ แต่เนื่องจากว่าองค์การบริหารส่วนตำบลหนองตาวกำลังอยู่ในช่วงของการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคนใหม่ ทางคณะผู้วิจัยและกลุ่มคนจนมีมติลงความเห็นกันว่า จะลงมือทำตามแผนการที่กำหนดไว้ก่อนระหว่างที่รอการนำเสนอแผนการดำเนินการให้องค์การบริหารส่วนตำบลหนองตาว ดังนั้นแผนแม่บทชุมชนในการแก้ไขปัญหาคความยากจนของชุมชนตำบลหนองตาวจึงแบ่งออกเป็น 2 ระยะคือ ระยะก่อนที่จะนำเสนอผ่านองค์การบริหารส่วนตำบลหนองตาว และระยะหลักจากที่ได้นำเสนอผ่านองค์การบริหารส่วนตำบลหนองตาว ซึ่งเป็นแผนที่ถูกปรับแก้แล้วหลังจากเวทีประชาคมหนองตาวครั้งหลังสุด ทั้งนี้ได้กำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญดังนี้

1. ยุทธศาสตร์การลดรายจ่าย เป็นการลดรายจ่ายทั้งส่วนตัวและครอบครัวที่เป็นสิ่งฟุ่มเฟือยหรือจำเป็นน้อยที่สุดออกไป เช่น ค่าเหล้า ค่าบุหรี่ เป็นต้น สำหรับเครื่องอุปโภคบริโภคบางอย่างที่สามารถผลิตขึ้นเองได้จากวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นและมีราคาถูกกว่าซื้อให้ผลิตขึ้นใช้เอง เช่น ผงซักฟอก น้ำยาล้างจาน แชมพูสระผม เป็นต้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 1.1 การลดรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือย
- 1.2 การลดรายจ่ายที่จำเป็น
- 1.3 การผลิตหรือหาสินค้าอื่นที่มีราคาถูกกว่าทดแทน

2. ยุทธศาสตร์การเพิ่มรายได้ เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว โดยหาวิถีทางในการผลิตสินค้าหรือบริการเพิ่มเติมจากอาชีพเดิมหรืออาชีพใหม่ที่คิด โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 2.1 การประกอบอาชีพเสริม
- 2.2 การประกอบอาชีพใหม่

3. ยุทธศาสตร์การสร้างโอกาส เป็นการพยายามทำให้กลุ่มคนจนในพื้นที่ได้มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสได้รับการพัฒนาจากภาครัฐต่างๆ ซึ่งในอดีตที่ผ่านมากลุ่มคนจนเหล่านี้ขาดการรวมกลุ่มกันและถูกกีดกันออกจากโครงการพัฒนาต่างๆ

3.1 การสร้างแรงจูงใจให้กับกลุ่มคนจนในการรวมกลุ่มกันทำงาน ในลักษณะของการเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) เพื่อให้กลุ่มคนจนเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง

3.2 การเปิดโอกาสให้กลุ่มคนจนได้เข้าถึงโครงการหรือร่วมกิจกรรมต่างๆตามยุทธศาสตร์การลดรายจ่าย และยุทธศาสตร์การเพิ่มรายได้

3. การดำเนินการตามแผนแม่บทชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของตำบลหนองตาว

จากยุทธศาสตร์การเพิ่มรายได้ โดยการสร้างอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้โดยการพิจารณาจากทุนและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก ทำให้เกิดกลุ่มอาชีพ คือ กลุ่มปู้หมักชีวภาพ สำหรับกระบวนการในการดำเนินงานนั้น มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นกำหนดปัญหา จากบริบทของชุมชนตำบลหนองตาวพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่ต้องประสบปัญหาดินเสื่อมเนื่องจากเกษตรกรยังใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชเป็นจำนวนมาก ซึ่งส่งผลอันตรายต่อสุขภาพร่างกายของตัวเกษตรกรที่ใช้และยังส่งผลทำลายสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอีกด้วย อีกทั้งทำให้ต้นทุนในการผลิตแต่ละครั้งต้องลงทุนสูง ดังนั้นผู้วิจัยและกลุ่มชาวบ้านจึงได้ร่วมการวางแผนผลิตปู้หมักชีวภาพขึ้นเพื่อนำไปใช้ในชุมชนและจำหน่ายในท้องถิ่น

ขั้นการวางแผน การวางแผนดำเนินการ คณะผู้วิจัยและชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดแผนการดำเนินการไว้ดังนี้

1. จัดตั้งกลุ่มผู้สนใจ ระดมทุนและกำหนดบทบาทหน้าที่ภายในกลุ่ม ซึ่งระยะแรกมีสมาชิกกลุ่มดังนี้

1) นายฉลาด กามินี	ประธานกลุ่ม
2) นายทวี ขวัญแก้ว	รองประธานกลุ่ม
3) นายสีหา จอมคำสิงห์	
4) นายเฉลิม จำกลาง	
5) นายประจวบ ขวัญแก้ว	
6) นายประมูล บารมีสี	
7) นายชัย สิริสาร	
8) นายประสงค์ ผลกระจาย	
9) นายวิชัย แสงใหญ่	
10) นายบุญยง ไสยสิทธิ์	
11) นายสมบูรณ์ ผลกระจาย	
12) นายเสถียร วิริยะ	
13) นายพรชัย จำกลาง	
14) นายธงชัย เสือลอย	เลขานุการ
15) นายธง บุญพุทธ	เหรัญญิก

จากการจัดตั้งกลุ่มในระยะแรกพบว่า กลุ่มที่รวมกันได้นี้ยังไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายที่เป็นคนจนจริงๆ แต่ทางกลุ่มได้กำหนดแนวทางร่วมกันไว้ว่า จะเปิดโอกาสให้คนจนเข้ามาร่วมทำกิจกรรมโดยวางแผนไว้ว่า ในระยะแรกจะให้เข้ามาร่วมในลักษณะเป็นแรงงานรับจ้างและหักค่าจ้างส่วนหนึ่งเข้าเป็นทุนของกลุ่มต่อไป สำหรับหุ้นส่วนในระยะแรกได้กำหนดให้สมาชิกลงหุ้นกัน โดยแบ่งเป็นหุ้นละ 20 บาท

ขั้นตอนการ

1. ศึกษาข้อมูลทางวิชาการและหาที่ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญในเรื่องปุย โดยทางกลุ่มได้ขอความร่วมมือไปยังศูนย์ให้การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอบรรพตพิสัย และสำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

2. สร้างสถานที่ประกอบการ โดยที่ประชุมได้ตกลงใช้อาคารชั่วคราวในพื้นที่ของประธานกลุ่ม เพื่อใช้เป็นที่ผลิตปุยน้ำหมักชีวภาพ และเป็นที่ประชุมของสมาชิก

3. ดำเนินการทดลองผลิต โดยนักวิชาการเกษตรจากสำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัดนครสวรรค์ เป็นวิทยากรในการให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการผลิต ประกอบด้วย

- 1) น้ำหมักชีวภาพ
- 2) เศษผัก ผลไม้ ต่างๆ สับละเอียด
- 3) มูลวัว

เมื่อทำการทดลองผลิตปุยแล้ว ทางกลุ่มจึงได้นำไปทดลองในแปลงเกษตรจริงๆ โดยแจกให้สมาชิกไปทดลองใช้เพื่อทดสอบคุณภาพของปุยหมักชีวภาพจนมีคุณภาพในระดับหนึ่งแล้ว ต่อจากนั้นจึงทำการผลิตเพื่อใช้ในกลุ่มสมาชิกและจำหน่ายในท้องถิ่นต่อไป

4. การประเมินผล กลุ่มปุยหมักชีวภาพได้วางแผนไว้ว่าจะทำการประเมินผลการดำเนินการประมาณเดือนละ 1 ครั้ง โดยถือว่าการประชุมคณะทำงานด้วยเช่นกัน

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการติดตามและประเมินผลกระบวนการแก้ไขปัญหาคความยากจนและกระจายรายได้ของประชาชน

กระบวนการแก้ไขปัญหาคความยากจนและกระจายรายได้ของประชาชนนั้น เป้าหมายไม่ได้อยู่ที่การแก้ไขปัญหาคความยากจนแต่เพียงอย่างเดียว แต่สิ่งที่สำคัญ คือ การเกิดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มคนจนอันเป็นกลไกในการขับเคลื่อนเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาคความยากจนและพัฒนารายได้อย่างยั่งยืน แม้ว่าในช่วงแรกๆของการดำเนินการของกลุ่มปุยหมักชีวภาพจะลุ่มๆดอนๆบ้างแต่ก็ถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ของคนในกลุ่ม ซึ่งผลจากการดำเนินงานตามแผนแม่บทชุมชนตำบลหนองตาตู ทำให้กลุ่มคนจนมีรายได้เพิ่มขึ้นมากกว่าที่ทำอยู่ ในลักษณะของการรวมหุ้นและมีการปันผล อันเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน กล่าวคือ ในระยะแรกรายได้ของกลุ่มปุยหมักชีวภาพยังไม่เกิดขึ้น เพราะเป็นช่วงการเรียนรู้แบบลองผิดลองถูก มีการทดลองจนเป็นที่น่าไว้วางใจแล้วจึงได้นำออกสู่ตลาด ซึ่งกลุ่มปุย

หมักชีวภาพมีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 2,000 บาท นอกจากนี้ยังเป็นการลดต้นทุนการผลิตอีกด้วย เนื่องจากเกษตรกรผลิตเองใช้เองในการเกษตร

กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มคนจนที่ตำบลหนองตาวเกิดจากการเรียนรู้ปัญหา และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ขององค์ความรู้อย่างเป็นระบบและมีความต่อเนื่อง ทำให้ชาวบ้านกลุ่มคนจนเริ่มมีความเชื่อมั่นในตัวเอง เกิดเป็นเครือข่ายระหว่างคนกับคน คนกับกลุ่ม และคนกับชุมชน สำหรับผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาคือความยากจน มีดังนี้

1. เกิดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นระดับบุคคล หรือกลุ่มที่มีผลงานร่วมกัน สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาคือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน จากการศึกษา การกระทำร่วมกัน โดยที่ประสบการณ์ของแต่ละคนถือว่าเป็นความรู้ภายในตัวเองและได้ถูกนำออกมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ประสิทธิภาพ ทั้งเกิดองค์ความรู้ภายนอกชุมชนเป็นความรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนอย่างมีคุณภาพ

2. เกิดการพึ่งพาตนเอง แม้ว่ากิจกรรมการทำปุ๋ยชีวภาพเป็นกิจกรรมที่เพิ่งเริ่มดำเนินการ แต่คงปฏิเสธไม่ได้ว่ากิจกรรมดังกล่าวเกิดจากการคิด แก้ไขปัญหาที่อยู่บนฐานของการพึ่งตนเองของชาวบ้านที่รวมกันเป็นกลุ่ม และเริ่มมีการบริหารจัดการในเรื่องธุรกิจ ส่งผลตอบแทนเป็นรูปธรรมอันเกิดจากการรวมกลุ่ม คือ ค่อยๆเติบโตขึ้นทีละเล็กทีละน้อย แต่ได้สร้างความมั่นใจว่ากิจกรรมดังกล่าวสามารถเป็นทางออกทางหนึ่งของการแก้ไขปัญหาคือความยากจนได้

3. เกิดเครือข่ายคนจน โดยใช้กระบวนการกลุ่มในการสร้างเครือข่ายคนจนในมี 13 หมู่บ้าน ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลหนองตาวได้มีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่าย โดยเริ่มจากการจัดเวทีประชาคมเพื่อร่วมกันค้นหา และวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาคือความยากจน รวมทั้งร่วมกันหาข้อสรุปว่าใครคือคนจน จากนั้นจึงได้ร่วมกันวางแผนในการแก้ไขปัญหาคือการใช้กิจกรรมกลุ่มในการดึงคนจนให้เข้ามาเรียนรู้กระบวนการทำงานต่างๆ ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆขึ้นกับคนจน เช่นการเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ขั้นตอน วิธีการผลิต การหาตลาด การจำหน่าย และแนวทางการพัฒนา